

ЎСИМЛИКЛАРНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ

UO'T: 632+632.9+631

ЎСИМЛИКЛАРНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШДА ИЛҒОР, ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Нурмухамедов Дилмурод Набиевич,
Тагабаев Джанибек Джолдасбекович.

Аннотация: Мақолада Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Ўсимликлар карантини ва ҳимояси агентлиги тизимидаги айрим ташиқлотлар тузилмаларини тасдиқлаш тўғрисида” 2021 йил, 8-октябрдаги ВМК-628-сон қарори асосида қайта ташиқил этилган Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институтининг 2022-2024 йилларга мўлжалланган илмий-тадқиқот дастури “Йўл ҳаритаси”га киритилган айрим илғор ва инновацион ишланмалар, амалий лойиҳалар тўғрисида қисқача маълумотлар келтирилган.

Аннотация: В статье приведен ы краткие сведения о современных и инновационных разработках и прикладных проектах включенных в «Дорожную карту» разработанной согласно программы научно-исследований на 2022-2024 годы вновь переоброзованном Институте карантина и защиты растений Постановлением Кабинета Министров от 10.08.2021 года «Об утверждении структур некоторых организаций в системе Агентства по карантину и защите растений Республики Узбекистан».

Annotation: The article provides brief information about modern and innovative developments and applied projects included in the “Roadmap” developed according to the research program for 2022-2024 by the newly reorganized Institute for Quarantine and Plant Protection by the Decree of the Cabinet of Ministers dated 10.08.2021 “On Approval structures of some organizations in the system of the Agency for Quarantine and Plant Protection of the Republic of Uzbekistan”.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил, 3-февралдаги “Қишлоқ ҳўжалигида билим ва инновациялар тизими ҳамда замонавий хизматлар кўрсатишни янада ривожлантириш тўғрисида”ги ПФ-6159 Фармони қабул қилинганлиги, соҳа ривожини учун муҳим қадам бўлди.

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳўжалигини ривожлантиришнинг 2020 - 2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тўлақонли амалга ошириш, тадбиркорлик субъектларига илмий асосланган ахборот, замонавий хизматларни кўрсатиш, ишлаб чиқаришга илм-фан ютуқлари ва инновацияларни кенг жорий этиш, таълим, илм-фан, ишлаб чиқариш ва агрохизматлар кўрсатиш тизимининг узвий интеграциясини таъминлаш мақсадида қишлоқ ҳўжалигида билим ва инновациялар тизимини 2021 - 2025 йилларда устувор ривожлантириш Концепцияси тасдиқланди.

Концепция доирасида қишлоқ ҳўжалиги тармоқларида таълим, илм-фан, ишлаб чиқариш тизимларини ўзаро боғлайдиган Қишлоқ ҳўжалиги вазирлиги ҳузурида Қишлоқ ҳўжалигида билим ва инновациялар миллий маркази ташкил этилиб, унга қуйидаги йўналишлар:

қишлоқ ҳўжалиги соҳасида таълим, илм-фан ва ишлаб чиқаришнинг узвий интеграциясини таъминлаш;

қишлоқ ҳўжалиги соҳасида фундаментал, амалий ва инновацион тадқиқотларни амалга ошириш, олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш, илғор тажриба ва замонавий технологиялар асосида уларнинг малакасини ошириш, ҳамда бошқа бир қатор вазибалар юкланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 июлдаги “Ўзбекистон Республикаси Ўсимликлар карантини ва ҳимояси агентлигини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-5185-

сонли қарори билан Агентликка фитосанитар хавфсизликни таъминлашда илмий, услубий ва таълим салоҳиятини ривожлантириш, замонавий инновацион ечимлар, режалаштириш ва бошқариш усулларини жорий этиш, илғор технологиялар ҳамда иш усулларини жорий этишда халқаро ҳамкорликни кенгайтириш, соҳада кадрларни тизимли қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш вазибалари юклатилган.

Агентлик тизимида қайта ташкил этилган Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институтининг илмий-ишлаб чиқариш фаолиятини ривожлантириш бўйича 2022-2024 йилларга мўлжалланган уч йиллик дастурининг “Йўл ҳаритаси” ишлаб чиқилди.

Институт томонидан халқаро лойиҳаларга қўшилиш, уларда иштирок этиш мақсадида Фитосанитар хавфни таҳлил қилиш ва баҳолаш бошқармаси билан ҳамкорликда тайёрланган “Пепино мозаика вируси” (Pepino mosaic virus PepMV) зарарли организм бўйича фитосанитар хавф таҳлили лойиҳасида келтирилган маълумотлар халқаро платформасидаги маълумотлар асосида, уларга таққосланган ҳолда ўрганиб чиқилмоқда.

Интернет <https://gd.eppo.int/> базасидаги халқаро фитосанитар стандартлар, янгиликлар ўрганилмоқда, лаборатория, дала тажрибалар ва тадқиқотлар олиб боришни жорийлаштириш бўйича ишлар олиб борилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Инновацион ривожланиш вазирлигига тақдим этиш учун ўсимликлар карантин ва ҳимояси соҳасидаги долзарб муаммолар юзасидан амалий лойиҳаларнинг мавзулари тайёрланди. Жумладан, ўсимликлар карантини ва ҳимояси бўйича халқаро конвенция

томонидан рўйхатга олинган фитосанитар тадбирларнинг халқаро стандартлари (МСФМ 43та) лабораториялар иш фаолиятида фойдаланиш, дала назорати ҳамда фитосанитар тадбирларда жорий этиш юзасидан ишлар олиб борилмоқда.

Жорий йилда боғ, ток ва цитрус экинларини зараркундалари ва касалликларига қарши микробиологик препаратлардан фойдаланишда Россиянинг “Бионоватис” компанияси билан имзоланган меморандумга мувофиқ қўшма илмий фаолият: зараркундалар ва касалликлар мажмуасига қарши патоген микроорганизмларга асосланган биологик воситалардан фойдаланиш бўйича тадқиқотлар бошлаб юборилди.

Шунингдек, институт томонидан уч йилга мўлжалланган илмий-тадқиқотлар дастурининг “Йўл ҳаритаси”га киритилган қуйидаги мавзулар юзасидан маълум ишлар олиб борилди. Булар:

Bacillus thuringiensis ssp. toumanoff патогенини уруғ мевали ва данак мевали дарахтлар ҳамда тоқларнинг лепидоптера зараркундалари мажмуасига қарши қўллаш усулини ишлаб чиқиш;

Beauveria bassiana патоген замбуруғини нок ширинчаси, иссиқхоналарда лимон дарахти қалқондори ҳамда олма дарахтларидаги қон битига қарши қўллаш усулини ишлаб чиқиш;

Bacillus amyloliquefaciens фунгицид хусусиятли бактериясини олманинг ун шудринг ва калмараз касалликларига қарши, тоқнинг оидиум ва мильдью касалликларига қарши қўллаш;

Pseudomonas aureofaciens бактериясини олмада монилиал ва бактериал куйиш касалликларига қарши, гилосда бактериоз касалликларига қарши қўллаш;

Боғ ва тоқзорларга ишлов беришда дронлардан фойдаланишни жорий этиш ва бошқалар.

Институт 2021 йилдан бошлаб хорижий ва маҳаллий илмий муассалар билан ўзаро ҳамкорликни кенг миқёсда йўлга қўйди. Ўсимликларни биологик ҳимоя қилиш соҳасидаги халқаро илғор тажрибаларни, янги инновацион технологияларни қўллаш бўйича агроном-инспекторлар, ходимлар малакасини мунтазам ошириб бориш, ривожланган хорижий давлатларнинг илғор тажрибаларни тарғиб қилиш амалга оширилмоқда.

ЎзФА Ботаника институти олимлари билан ҳамкорликда “Табиий ландшафтлардаги инвазив ва карантин ўсимликлар ўчоқларининг рақамли ҳариталарини яратиш”, Сабзавотчилик, полизчилик ва картошқачилик илмий-тадқиқот институти билан ҳамкорликда “Иссиқхона шароитида етиштирилаётган сабзавот экинларининг ҳавфли касалликларини экспресс аниқлаш” мавзуларида амалий лойиҳалар бажарилмоқда.

Шу каби институт лабораторияларда ҳозирги кунда “Хавфли карантин объекти колорадо қўнғизининг (*Leptinotarsa decemlineata*) энтомопатоген микроорганизмларини ўрганиш асосида уларга қарши янги биопрепаратлар ишлаб чиқиш” мавзусидаги ва яна бир нечта долзарб мавзулардаги лойиҳалар бажарилиб келинмоқда.

УЎТ: 632.4:635.2

ШАФТОЛИ НАВЛАРИНИ БАРГ БУЖМАЙИШ КАСАЛЛИГИГА ЧИДАМЛИЛИГИ

Бахшиллов Ғолибжон Ғайбулло ўғли, магистр,

Шароф Рашидов номидаги Самарқанд давлат университети
Агробиотехнологиялар ва озиқ-овқат хавфсизлиги институти,

Умурзаков Элмурод Умурзакович,

Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар университети,
қишлоқ хўжалик фанлари доктори, профессор.

Аннотация: мақолада шафтолини барг бужмайиши касаллигининг шафтолини “Лола”, “Муяссар”, “Шарқ”, “Фарход” навларини зарарлаш даражаси ва уни ривожланиши бўйича тадқиқот натижалари баён қилинган.

Калим сўзлар: шафтоли, барг бужмайиши касаллиги, навлар, барг, новда, мева.

Abstract. The article describes the results of the research on the level of damage of the peach leaf blight disease to Lola, Muyassar, Sharq, Farkhad peach varieties and its development.

Keywords. Peach, leaf blight disease, Lola, Muyassar, Sharq, Farkhad varieties, leaf, branch, fruit.

Кириш. Ўзбекистонда данакли мевали дарахтлар боғдорчиликда муҳим аҳамиятга эга бўлиб, унинг майдони 70 минг гектарни ташкил қилади. Кейинги йилларда об-ҳаво стресслари, уни ўзгариши шафтоли дарахтини совуқ уриши ва нобуд бўлишига олиб келмоқда. Қишнинг иссиқ келиши шафтолининг касаллик кўзғатувчиларини яхши қишлаб чиқишини таъминламоқда [1,2].

Тадқиқот объектлари ва услублари. Самарқанд вилояти шароитида шафтоли барг бужмайиши касаллигининг кўзғатувчиси *Taphrina deformans* Tul. (синоними *Ectoascus deformans*) замбуруғини биологик ва экологик хусусиятларини ўрганиш, касалликни тарқалиши ва зарарлаш даражасини аниқлаш, касалликка нисбатан шафтоли навларини дала чидамлилигини аниқлаш вазифалари амалга оширилди.

Шафтоли навларини барг бужмайиш касаллиги билан зарарланишини баҳолаш учун Самарқанд вилоятида районлаштирилган “Лола”, “Муяссар”, “Шарқ”, “Фарҳад” навлари олинди. Дала ишлари Академик М.Мирзаев номидаги БУВаВИТИ Самарқанд филиалида олиб борилди. Касалликни балларда баҳолаш “Широкий унифицированный классификатор СЭВ рода *Persica* Mill.” [3,4] асосида бажарилди. Зарарланиш даражаси 9 баллик шкала асосида баҳоланди.

Тадқиқот натижалари ва уларни таҳлили. Шафтолини барг бужмайиш касаллигини замбуруғ кўзғатувчисини ривожланиши жуда кўп ташқи ва ички омилларга боғлиқ. Айниқса куртак отиш ва барг ҳосил бўлиш даврида ҳавонинг ҳарорати ва намлиги, навларнинг чидамлилиги хусусияти ҳамда